

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ Й КРИТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАГОТІВЛІ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ

Іван ЩЕНКО, викладач, Національний університет цивільного захисту України
Тамара КРИВОПИЩЕНКО, студентка навчально-наукового інституту
цивільного захисту Національний університет цивільного захисту України

Сприймати ліс лише як джерело деревини — це все одно що оцінювати смартфон виключно за вагою металу в ньому. Українські ліси — це складна «інженерна мережа» природи, яка працює 24/7 без вихідних, забезпечуючи нам умови для життя. Ось чому вони значно цінніші, ніж просто кубометри сосни чи дуба. Ліси в Україні — це не просто «деревина на продаж», це живі екосистеми, які виконують безліч важливих функцій: вони — домівка для десятків, сотень видів тварин, регулюють водний й ґрунтовий баланс, зберігають кліматичну стабільність, дають повітря, утримують родючі ґрунти. А також є ресурсом для людей: дерево для будівництва, паливо, сировина, рекреація. Але коли заготівля деревини — без плану, без контролю, без урахування довкілля — те, що могло б дати життя, стає джерелом руйнування. І зараз, з ростом попиту, з економічним і соціальним тиском, а також з війною — ця проблема стає гіршою.

Нас годують ілюзією, що ми посадимо нові дерева — і все буде добре. Але новий ліс — не те саме, що старий. Нові дерева — це молодий ліс, без тієї біорізноманітності. Вирубали — ми не відновлюємо, а створюємо щось нове, з меншим природним багатством. Наразі обсяги вирубки та зменшення лісового покриву в Україні ведуть до втрати лісового потенціалу та зниження біорізноманіття. Ліс — не просто “сировина”, а екологічна й соціальна система, і що надмірна експлуатація зменшує цю систему. (Analysis and forecasting of the extent of forest fires, 2024)

З дослідження «Old-Growth Forest Disturbance in the Ukrainian (2019)» встановлено, що навіть природні праліси, охоронювані як старовікові ліси, за період 2010–2019 років зазнали порушень — частково через господарську заготівлю. Це означає, що не лише звичайні ліси під ударом — навіть ті, які мали бути недоторканими. І це страшно, бо, кожне зрубане чи пошкоджене дерево — це потенційно втрата середовища для багатьох видів тварин, зміна структури екосистеми, висока ймовірність того, що екосистема вже не відновиться, та не стане такою якою була.

Україна має неймовірно різноманітні ліси — від густих хвойних хащ півночі до унікальних «байрачних» лісів на півдні. Кожна з цих зон зараз переживає свої критичні виклики. Якщо вирубати — отримуємо пиломатеріали, а якщо зруйнувати ґрунт, водний баланс, — можемо отримати землю, яка не дає нічого. Навіть не для лісів, навіть не для сільського господарства. Просто пуста, мертва земля. Видалення дерев запускає процеси деградації ґрунтів: без кореневої системи дерево більше не утримує ґрунт, зникає листяний та деревний покрив — підвищується змив, ерозія, зменшується водоутримуюча здатність лісових земель. Цей ефект характерний для вирубок, особливо якщо деревообробка проводиться без відновлення. Воєнні дії та пожежі, спричиняють руйнування не лише дерев, але й верхнього шару ґрунту, що змінює хімічні властивості ґрунту, зменшує родючість і підвищує ризик подальшої деградації. Крім того — зменшення лісистості негативно впливає на гідрорежим регіонів, бо ліси відіграють роль так званої губки, яка утримує вологу, регулює стік, запобігає паводкам

або зсувам. При масовій вирубці цей баланс порушується. (Analysis and forecasting of the extent of forest fires, 2024)

Чимало людей вважають, що ліс - це “запас дерева”. Але для природи ліс — це стабілізатор клімату. Ліси — одні з найголовніших “поглиначів” вуглецю. Коли їх зменшують — зменшуються їхні можливості зберігати вуглець, регулювати клімат. У дослідженні «Loss of wood resources and biodiversity in Ukrainian forests (2024)» - прямо сказано, що зменшення площі лісів, порушення біорізноманіття. Деградація екосистем має негативні кліматичні наслідки, особливо з огляду на збільшений тиск (попит на деревину, відбудова, зміни клімату, війна). Коли ми вирубуємо — рубаємо не просто дерева, а цілий фундамент природи.

На сьогоднішній день перевищення темпів вирубки над відновленням перетворює ліс на вичерпний ресурс, що веде до екологічного виснаження та соціально-економічної кризи. Для України це особливо небезпечно через фактори війни, слабкий контроль та високий попит на сировину. Без переходу до сталого лісокористування короткострокова вигода неминуче обернеться втратою природного капіталу та перспектив для громад. У публікації «Основи методики розслідування незаконної порубки лісу» наголошується, що незаконні рубки — це не лише екологічне, але й кримінальне та економічне питання: вони підривають законність, створюють “чорний ринок” деревини, позбавляють державу доходів, дестабілізують легальних виробників і забезпечують нестабільність для громад, які залежать від легального лісового господарства

У звіті «Державне агентство лісових ресурсів України» про охорону лісів вказано, що протягом 9 місяців 2025 року зафіксовано 3,1 тис. випадків незаконних рубок обсягом 30,1 тис. куб. м. загальна збиткова шкода — 697 млн. грн., тоді як реально стягнуто лише ~1% від заявленого збитку. Це свідчить про значний рівень ресурсних втрат, низьку ефективність контролю і відсутність реальної компенсації збитків. За оцінками міжнародних експертів, незаконна вирубка лісів та виснаження ресурсів у глобальному масштабі коштує державам і громадам мільярди доларів щорічно — дохід, який міг би йти на розвиток, інфраструктури та соціальні послуги, натомість втрачається.

Отож, з усього вище зазначеного можна зробити висновок, що видобування деревини є комплексною проблемою, що включає екологічні, економічні та соціальні аспекти. Надмірна заготівля без належного відновлення призводить до деградації ґрунтів, зниження біорізноманіття та порушення водного балансу, а також створює ризики для місцевих громад і економічної стабільності галузі. Деревина є обмеженим ресурсом, і її нераціональне використання може призвести до дефіциту та втрати ресурсної бази в майбутньому. Системне управління лісами, контроль законності рубок та відновлення лісових масивів є необхідними умовами для забезпечення сталого розвитку, збереження природного капіталу та балансу між потребами сучасності і інтересами майбутніх поколінь.

Поряд з цим, на жаль, сьогодні українські ліси виконують ще одну, трагічну функцію — захисну. Вони стали фізичним бар'єром і прихистком для наших військових, але водночас катастрофічно страждають від пожеж, мінувань та обстрілів. Відновлення цих екосистем займе десятиліття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Analysis and forecasting of the scale and impact of forest fires on ecosystems of Ukraine. https://forestscience.com.ua/web/uploads/pdf/UJFWS_15_3_2024_43-60.pdf

2. Old-Growth Forest Disturbance in the Ukrainian. <https://www.mdpi.com/1999-4907/11/2/151>

3. Loss of wood resources and biodiversity in Ukrainian forests. <https://forestry-forestmelioration.org.ua/index.php/journal>

4. Основи методики розслідування незаконної порубки лісу. <https://ekhnuir.karazin.ua/items/cb845e1f-9b7f-4431-83c8-4897dd0fcbc1>

5. Державне агентство лісових ресурсів України. <https://forest.gov.ua/>

ЗАЯВКА НА УЧАСТЬ В КОНФЕРЕНЦІЇ

Прізвище, ім'я, по батькові Іван ЩЕНКО

Науковий ступінь, вчене звання немає

Місце роботи (навчання) Національний університет цивільного захисту України

Посада (повністю) викладач кафедри пожежної і техногенної безпеки об'єктів та технологій навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки

Друкований варіант збірника матеріалів конференції (необхідне підкреслити): Не потрібен

Телефон (робочий, мобільний) 0972425523

E-mail i.ivan77@ukr.net

Тематичний напрямок (Секція №) 4

Тема доповіді Негативні наслідки й критичні аспекти заготівлі деревини в Україні

Необхідне технічне забезпечення _____

Форма участі у конференції (необхідне підкреслити): Онлайн / Лише публікація тез

Потреба у сертифікаті (необхідне підкреслити): Потрібен